

IV. posvetovanje jugoslovanskega združenja za kazensko pravo in kriminologijo

(SARAJEVO, 26.—28. OKTOBRA 1964)

Uvodna opomba

Posvetovanje Jugoslovanskega združenja za kazensko pravo in kriminologijo, ki je bilo od 26. do 28. 10. 1964 v Sarajevu, je obsegalo dve temi, in sicer:

1. Spoznavanje osebnosti storilca kaznivega dejanja — nujen pogoj za individualizacijo pri izrekanju in izvršitvi kazenske sankcije.

2. Uporaba kazenskopravnih določb o mlajših polnoletnih osebah v praksi naših sodišč.

Za bralce naše revije priobčujemo povzetke referatov in koreferatov ter krajši prikaz razprave o prvi temi; temu sledi prevod sprejete resolucije. Za drugo temo priobčujemo prikaz osnovnih problemov, kot izhajajo iz referata in razprave o tem ter o predlogu za resolucijo.

Celotno gradivo o posvetovanju je objavljeno v glasilu združenja »Jugoslovenska revija za krivično pravo i kriminologijo«, 1964, št. 4.

1. Spoznavanje osebnosti storilca kaznivega dejanja — nujen pogoj za individualizacijo pri izrekanju in izvršitvi kazenske sankcije

Glavni referat o tej temi je podal prof. dr. Peter Kobe, kot koreferenti pa so nastopili dr. Rudolf Turčin, šef forenzičnega centra bolnišnice za živčne in duševne bolezni v Vrapčah (s stališča psihiatra), prof. dr. Mladen Zvonarevič, profesor filozofske fakultete v Zagrebu (s stališča sodne psihologije), dr. Katja Vodopivec, direktor inštituta za kriminologijo v Ljubljani (s socialnega aspekta), Anton Sobotinčič, načelnik v RSNZ SR Hrvatske (s penološkega aspekta) in dr. Borivoj Knežić, sodnik vrhovnega sodišča SR BiH (glede na mladoletne storilce); inštitut za kriminološka in kriminalistična raziskovanja v Beogradu pa je predložil koreferat o prouče-

vanju osebnosti mladoletnega storilca v praksi.

Povzetek glavnega referata

Cepprav se je že razpravljalo o proučevanju osebnosti storilca kaznivega dejanja, tako na II. kongresu pravnikov Jugoslavije leta 1958 kot tudi v jugoslovanski teoriji, je šele s tem, da je to vprašanje sprejeto na dnevni red posvetovanja v Sarajevu, v celoti izražen njegov velik pomen za teorijo in prakso boja zoper kriminaliteto. Referat je poskus, sistematično prikazati temeljna vprašanja v zvezi s tem problemom, to pa predvsem s kriminalnopolitičnega in pravnega vidika. Koreferatom je prepuščeno, da vprašanja nadrobneje osvetle z gledišča posameznih specialnih znanstvenih vej (tako je bilo že vnaprej dogovorjeno na posebnem sestanku referenta in koreferentov, op. P. K.).

Proučevanje storilčeve osebnosti je najtesneje povezano z načelom individualizacije kazenskih sankcij v procesu nadaljnje humanizacije in demokratizacije kazenskega sojenja in penitenciarne prakse. Zato je referat v prvem delu prikazal razvoj ideje o individualizaciji v kazenskem pravu v 19. in 20. stoletju. Razvoj ni potekal po enotnem vzorcu in enakomerno, pač pa odvisno od splošnih razmer družbenega razvoja, vsakdanje prakse in napredka v znanstvenih spoznanjih o človeku delinkventu. Glede na temeljne značilnosti posameznih obdobij pa moremo govoriti o treh etapah v tem razvoju.

V prvi etapi, v klasični in novoklasični šoli kazenskega prava, se giblje individualizacija povsem ali vsaj večinoma v pravnih okvirih; storilčeva osebnost, ki je sama po sebi pravna kategorija, pride v poštev, kolikor je potrebno za odločanje o pravnih vprašanjih: o odmeri kazni oziroma o izbiri kazenske sankcije. Kazen mora biti sorazmerna stopnji storilčeve krivde in pravična; to pa se razume kot utilitaristična in racionalistič-

na, torej abstraktna pravičnost; za njeno spoznanje zadošča laična psihologija na podlagi življenjskih izkušenj in poklicne rutine ter z njima pogojene sodniške intuicije.

V drugi etapi se osredotoči pod vplivom idej pozitivistične in sociološke smeri vsa pozornost na uspešnejšo obrambo družbe pred nevarnimi storilci kaznivih dejanj, za katere ne ustrezajo splošna pravila klasične in novoklasične individualizacije. V tej etapi vidimo pomembno novost v zahtevi, da je treba spoznati delinkventa in njegovo osebnost, preden se določi kazenska sankcija; tedaj je to pravzaprav pomenilo ugotoviti, v katero izmed klasifikacijskih skupin je mogoče uvrstiti konkretnega storilca. Pomembno je vsekakor, da je individualizacija povezana v prvi vrsti s storilcem kot osebnostjo, ne pa z objektivno težo kaznivega dejanja in s tistimi subjektivnimi okoliščinami, ki jih poznamo kot subjektivne elemente dejanskega stanja kaznivega dejanja. Drugo, kar je pomembno za to etapo, pa je zahteva, naj zamenja intuitivno sodno prognozo o ponašanju v prihodnje prognoza na podlagi kriminološkega predvidevanja.

Za tretjo, sedanjo etapo (ta je že uresničena v izvrševanju kazenskih sankcij, v sojenju pa ostaja še vedno samo programska težnja), je temeljno izhodišče naslednje: individualizacija pomeni izbiro ustrezne kazenske sankcije za konkretnega storilca zaradi varstva družbe in zaradi resocializacije delinkventa. Proučevanje osebnosti mora biti temeljni instrument takšne individualizacije, to pa pomeni, spoznati konkretno osebnost, predvidevati ponašanje v prihodnje in programirati tretman. Vse to pa mora sloneti na trdni podlagi z znanstvenimi metodami ugotovljenih okoliščin, pri čemer je treba izhajati od osebnosti, to je od konkretnega posameznika, ne pa samo od klasifikacijske skupine. Za to zadnjo etapo lahko ugotovimo tudi novo, pomembno značilnost v spremembi ideoloških izhodišč kot rezultata družbenopolitičnih preobratov po oktobrski revoluciji in po drugi svetovni vojni.

Omenjene etape seveda niso strogo ločene druga od druge; danes se med seboj prepletajo, vsaka izmed njih pa vsebuje nekaj statičnega, izraža pa tudi svojo notranjo dinamiko. Prva etapa, ki je še vključena v pozitivno pravo, je torej resničnost, s katero je treba računati, ima pa tudi racionalno podlago in opravičilo glede na nekatera novejša skrajna stališča o individualizaciji v teoriji.

V nadaljevanju skuša referat soočiti temelje individualizacije s pozitivnim pravom in primerja različne sisteme: od tradicionalnih na evropskem kontinentu pa do angloameriškega, sovjetskega in jugoslovanskega siste-

ma. Iz tega sledi zaključek, da veljavna kazenskoppravna zakonodaja, tista, ki je kompromis med tradicionalnimi in novejšimi stališči, in tista, ki se je razvijala v specifičnih okoliščinah (angloameriški sistem), ni ovira, da ne bi sprejeli moderne koncepcije o individualizaciji in uvedli v prakso proučevanje storilčeve osebnosti. To proučevanje pomeni socialno anketo in medikopsihološko proučevanje osebnosti kot progresivno in humano pridobitev sodobnosti. Potrebno bi bilo vendarle spremeniti kazensko pravo in tako podpreti progresiven razvoj.

V drugem delu obravnava referat predvsem proučevanje osebnosti, izhodišča, s katerih je treba začeti, vsebino tega proučevanja, organizacijska vprašanja v zvezi s tem in pravno naravo proučevanja. Več pozornosti gre tistim vprašanjem, ki zadevajo proučevanje osebnosti v predhodnem postopku, poudarjene so razlike tega proučevanja od onega v fazi izvršitve kazenske sankcije in nujna povezanost obeh. V tem delu so predvsem navržena nekatera temeljna vprašanja, nakazanih pa je tudi nekaj sugestij, ki naj bi jih verificirala in po potrebi spremenila razprava na posvetovanju. Temeljno izhodišče referata je, da je človek psiho-fizično in socialno bitje, da je produkt naravnih in družbenih razvojnih procesov, da pa tudi sam s svojo aktivnostjo vpliva nanje. Nadalje gre za strukturo storilčeve osebnosti, ki je »za posameznika značilna organizacija njegovih bistvenih lastnosti in zveze med njimi«. Iz tega izhaja, da proučitev osebnosti pomeni osvetliti jo z vseh vidikov, to je, s socialnega, psihološkega, psihiatričnega in splošnomedicinskega, pa tudi s pedagoškega gledišča. To proučevanje pa se sproži zaradi čisto posebnega razloga, namreč zaradi storjenega kaznivega dejanja, in zaradi posebnega namena, to je, zaradi izbire kazenske sankcije zavoljo varstva družbe in resocializacije konkretnega človeka, delinkventa. Proučevanje mora biti zato praviloma kompleksno; iz praktičnih razlogov in potreb pa se lahko omeji na tako imenovano socialno anketo, kot to določajo posamezne zakonodaje za mladoletnike. Ker se danes dostikrat govori o tem, da naj bi bilo mladoletniško kazensko pravo vzorec tudi za odrasle, je treba opozoriti na to, da moramo upoštevati stvarne razlike med obema kategorijama.

Glede izbire primerov, pri katerih bi bilo proučevanje osebnosti nujno, se referat zavzema za objektivno-subjektivne kriterije, to pa zaradi enotnosti dejanja in osebnosti, da ne bi zašli v skrajni subjektivizem, ali pa v že spregledani abstraktni objektivizem. Upoštevajoč tudi stališča, ki so jih sprejeli na mednarodnih zborovanjih, na katerih so so-

delovali tudi jugoslovanski strokovnjaki (seminar v Bruslju leta 1951, kongresa družbenega varstva in mednarodnega združenja za kazensko pravo leta 1961), je proučevanje osebnosti utemeljeno pri odmeri kazni, pri izbiri med pogojno in nepogojno obsodbo, zlasti pa pri nekaterih splošno priznanih kategorijah (poleg mladoletnikov), kot so na primer mlajši polnoletni storilci in večkratni povratniki.

Referat omenja tudi dva problema, ki sta splošno družbeno politično pomembna, in sicer: možnost uporabljati podatke proučevanja v tako imenovane kriminalistične namene in vprašanje metode. Ker je izhodišče referata v tem, da je že samo proučevanje zajeto v resocializacijski tretman, se je treba izogibati vsemu, kar bi lahko kompromitiralo odnos med strokovnjakom in delinkventom in kar bi kršilo človekove temeljne pravice in svoboščine.

Končno obravnava referat tudi nekatera procesnopravna in organizacijska vprašanja. Ker proučevanje osebnosti ne more biti samo sebi namen, se mora vključiti v pravni režim v postopku za sojenje in izvršitev kazenskih sankcij. V fazi pred sojenjem se proučevanje osebnosti kljub svojim posebnostim še najbolj približuje izvedenstvu in se zaradi tega tudi včasih imenuje kriminološka ekspertiza; tudi tradicionalna psihiatrična ekspertiza se v praksi spreminja v »analizo storilčeve osebnosti z biološkega, psihološkega in socialnega aspekta«. Prav zaradi posebnosti pa ni mogoče za proučevanje osebnosti avtomatično in v celoti uporabiti režim, ki velja in bo veljal vse dotlej, dokler bo obstajala kazenskopravna neprištevnost. Sicer bi bilo smotno sestaviti poseben dosje osebnosti, vendar to ne pomeni, da je nujno treba ves postopek reorganizirati, zlasti ne po zgledu tradicionalne delitve faze sojenja v Common law sistemu. Končno, presoje podatkov kriminološke ekspertize ne bi smeli reševati apodiktčno, izhajati bi morali iz končnega namena, to je, s skupnimi naporami najti najboljšo rešitev v konkretnem primeru. V penitenciarni fazi je položaj jasnejši, v perspektivi pa meja med organi penitenciarnega zavoda in ekipo strokovnjakov izginja, odločanje postaja skupna dolžnost in pravica vseh.

Povzetki koreferatov

Dr. R. Turčin

Koreferat prikazuje, kako se je v zadnjih šestdesetih letih širilo in poglobljalo sodelovanje psihiatrov v kazenskem pravosodju in kako je, ob velikem razvoju psihiatrične znanosti, postalo tradicionalno psihiatrično izve-

denstvo o prištevnosti nepogrešljiv element pravičnega sojenja, samo pa je tudi začelo dobivati nov pomen in novo ter širšo vsebino. Kakor je dinamična psihopatologija preobrazila psihiatrovo delovanje, je vplivalo tudi na njegovo izvedensko delo; to se ne omejuje več samo na vprašanje prištevnosti, ampak se loteva tudi vprašanj delinkventove družbene nevarnosti, njegovega tretmana in prognoze, obogateno z novimi diagnostičnimi možnostmi in vključujoče tudi druge strokovnjake, psihologa in socialnega delavca. Kazenskopravna zakonodaja takšen razvoj podpira, tako zlasti na področju mladoletnih delinkventov, z uvedbo novih varnostnih ukrepov (obvezno zdravljenje alkoholikov) in v penitenciarni fazi. Še posebej obravnava koreferat probleme v zvezi z uvajanjem proučevanja storilčeve osebnosti; pravi trenutek za proučevanje nastopi potem, ko je ugotovljeno, da je prizadeti posameznik storil dejanje; proučevanje naj bo praviloma ekipno; po izrečni sodbi je treba podatke poprej opravljenega proučevanja preizkusiti in, če je treba, popraviti (glede na možen vpliv, ki ga ima na osebnost sodbeni izrek). Za izbiro primerov (čeprav bi bilo idealno, proučiti osebnost slehernega storilca) predlaga naslednje kriterije: če je obdolženec že bil v psihiatričnem tretmanu ali če je utrpel kraniocerebralno poškodbo; če med postopkom kaže znake abnormnosti, ali če je dejanje storil v posebnem stanju vinjenosti; če samo dejanje kaže na patološke elemente (seksualni delikti, posebna surcuvost in silovitost pri uboju, neskladnost med motivom in posledico dejanja) ali če je storilec povratnik. Zelo pomembno je tudi, kje naj se opravi proučevanje; najprimerneje je v zavodu, kjer so na razpolago potrebne diagnostične možnosti in možnosti opazovanja. Razen tega se koreferat zavzema tudi za razširitev zakonskih možnosti za proučevanje osebnosti.

Dr. M. Zvonarevič

Koreferat izhaja iz interesa za storilca glede na to, da je za njegovo prevzgojo in družbeno rehabilitacijo nujno treba spoznati njegovo osebnost. S psihološkega stališča je po koreferentovem mnenju nujno potrebno sodelovanje psihologa v kazenskem pravosodju (glede na pozitivno kazensko pravo), tako pri ugotavljanju kazenske odgovornosti (morebitna neprištevnost zaradi duševne zaostalosti, stopnja krivde, posebej »veličina naklepa«), pri izbiri in odmeri kazni, zlasti pri upoštevanju storilčevih pobud, pri izreku pogojne obsodbe in sodnega opomina itd. Koreferat se posebej zavzema za psihologovo sodelovanje pri tako imenovanih normalnih storilcih,

ki jim ni potrebno zdravljenje, ampak prevzgojitev. (Stališče o ostri razmejitvi dela med psihiatrom in psihologom so v razpravi nekateri psihiatri zavračali, op. P. K.). Koreferat poudarja, naj se psihologovo sodelovanje ustrezno upošteva v predpisih o izvršitvi kazenskih sankcij, zavzema pa se za njegovo sodelovanje tudi v postpenalni fazi. V zvezi s praktičnimi problemi navaja kriterije za izbiro primerov za proučevanje (idealno bi bilo v vseh primerih); v poštev prihajajo samo duševno normalni in kazensko odgovorni storilci (če niso, spadajo v psihiatrovo domeno), ki pa kažejo »neke kriminološke karakteristike«. Te karakteristike bi bile predvsem: vse vrste povratništva, nekatere vrste kaznivih dejanj z večjo družbeno nevarnostjo in pa primeri, ki bi bili za to indicirani po presoji sodišča. Sama izvedba proučevanja terja ekipno delo, zato bi se moglo opraviti le v posebno organiziranih centrih, ne bi pa smelo biti prepuščeno enemu ad hoc določenemu strokovnjaku.

Dr. K. Vodopivec

Koreferat poudarja, da pomeni socialni aspekt, ki se omejuje samo na naštevane objektivnih podatkov o storilcu kaznivega dejanja, nepopoln in neustrezen pristop k družbenim dogajanjem. Socialni aspekt o storilčevi osebnosti in storjenem kaznivem dejanju bi moral obseči socio-psihološke interakcije v življenjskem razvoju posameznika. Posebej velja poudariti, da storilec s konkretnim dejanjem teži k temu, da bi zadovoljil neko potrebo na podlagi prejšnjih vzorcev in izkušenj, vse pa v razmerah konkretne življenjske situacije.

Z uporabo primernih metodoloških postopkov pri zbiranju podatkov, s široko sociološko orientacijo (razgledanostjo) opazovalca v lokalni skupnosti in po premišljeni izbiri relevantnih informacij bi se izognili šabloni, birokratizmu in morebitni netaktnosti pri sestavi poročila.

Na podlagi takšnih predpostavk opozarja koreferent na naslednje probleme:

Ali je treba najprej količinsko razširjati upoštevanje socialnih okoliščin na čim večje število kazenskopravnih primerov, ali pa je potrebno poskrbeti najprej za izboljšanje kvalitete dela in nato šele postopoma razširjati število primerov, izbranih za sociološko proučevanje?

Nevarnost prve alternative tiči v tem, ker si z razširjanjem obsega okoliščin ustvarjamo vtis, da smo že dobili vpogled v celotno socialno situacijo.

Tisti, ki so zaupali zbiranje socialnih podatkov policiji, državnemu tožilcu ali prosto-

voljnim sodelavcem brez potrebne strokovne izobrazbe, niso razumeli vsebine socialnega aspekta niti specifičnosti njegove metodologije. Po svoji izobrazbi so najbližji temu delu socialni delavci; ker dobe v jugoslovanskih šolah za socialne delavce polivalentno izobrazbo, bi jih bilo treba posebej usposabljanje za sodelovanje s pravosodnimi organi.

Anketni obrazci ne morejo nadomestiti takšne strokovne izobrazbe.

Če so socialni podatki edini in to zbrani brez sodelovanja z ostalimi strokovnjaki, imajo lahko za posledico neustrezno sodno odločbo. Slabe življenjske razmere same po sebi ne bi smele biti razlog za ukrepe odvzema prostosti.

Razpravljanje o socialnih podatkih na glavni obravnavi in sploh v kazenskem postopku je zelo delikatno; gre za vprašanje, ki bi končno moralo vplivati na to, da se spremeni vloga tožilca, zagovornika in porote.

A. Sobotinčič

Proučevanje osebnosti spoznava tudi jugoslovanska praksa kot nujen instrument za individualiziran tretman. Zlasti je spodbudilo konkretna prizadevanja navodilo zveznega sekretariata za notranje zadeve iz leta 1960 o organizaciji in delu sprejemnih oddelkov v kazenskih popravilnicah in vzgojnih popravilnicah domovih. Obseg in intenzivnost proučevanja sta iz praktičnih razlogov omejena pri obsojencih na kazni od enega leta dalje in pri starih obsojencih, posebna pozornost pa se posveča povratnikom. Poročilo o rezultatih proučevanja je podlaga orientacijskega programa za tretman, med izvrševanjem kazni pa se prvotna ocena osebnosti prilagaja novim spoznanjem in tudi spremembam v osebnosti. Zato se obsojenci občasno ponovno klasificirajo. Posebna skrb velja obsojencu ob koncu kazni in pripravi za sprejem v okolju, v katero se obsojenec vrača po izpustu. Centri za opazovanje obsojencev, ki jih predvideva veljavni zakon o izvrševanju kazenskih sankcij, so še programska težnja, pogoji za odpiranje takšnih centrov (postopno) že obstoje; pri tem se seveda ne zmanjšuje pomen sprejemnih oddelkov.

Koreferat navaja v nadaljnjem nekaj problemov, ki so se pokazali ob praktičnem izvajanju načelnih stališč o proučevanju osebnosti:

Ob sojenju ni bilo ustrezno spoznana osebnost storilca kaznivega dejanja, pa zato izrečena sankcija ne ustreza.

Kakšen kriterij naj velja za izbiro primerov?

Poklicna tajnost članov ekipe in vzgojiteljev.

Kategorizacija kazenskih poboljševalnih zavodov, klasifikacija obsojencev, homogene ali heterogene skupine.

Pomanjkanje socialnih delavcev na terenu.

Pomanjkanje finančnih sredstev.

Pomanjkljivo sodelovanje med organi za izvrševanje kazenskih sankcij, organi pregona, socialnega varstva itd.

Posebej je omenjen v koreferatu tudi odziv javnosti na novosti na tem področju in bojazen, da se ne bi s tem oslabila preventivna vloga kaznovalne politike. V tej zvezi se zastavlja vprašanje posebnih zavodov za varstvo in zdravljenje, ker bolnišnice za duševne bolezni za to niso primerne, in pa izboljšanje postopenalne pomoči odpuščenim obsojencem. Posebna skrb je potrebna pri izbiri in usposabljanju strokovnih kadrov, ki delujejo v celotni dejavnosti.

Dr. B. Knežić

Modernizacija mladostniškega kazenskega prava z novelo jugoslovanskega kazenskega zakonika predpostavlja spoznanje mladostnikove osebnosti s sociološkega, medicinskega in psihološkega vidika. Praktične izkušnje kažejo, da se sodišča vse premalo poslužujejo možnosti, da bi poleg obvezne socialne ankete ob pomoči drugih strokovnjakov proučila mladostnikovo osebnost. Posledice se kažejo v neustreznih ukrepih (ugotovljeno pri pregledu vzgojnega poboljševalnega doma v Glini in v Stocu); preizkus je pokazal tudi tako imenovane »socialne primere«, ko se z oddajo v vzgojni poboljševalni dom rešujejo predvsem socialni problemi. Podobne ugotovitve je pokazal tudi pregled primerov, v katerih je bil izrečen mladostniški zapor. Kar zadeva socialno anketo, je situacija sicer boljša, kažejo pa se drugačne slabosti, na primer, da skrbstveni organi zato, da bi dosegli določen ukrep (ne glede na potrebe samega mladostnika), ne dajejo objektivnih poročil, ali pa celo tendenciozno navajajo napačne podatke. Poudarjajoč pomen proučevanja mladostnikove osebnosti za izbiro ukrepa in njegovo izvrševanje, zaključuje koreferat, da je treba pri tem pogosteje pritegovati vse potrebne strokovnjake (gre za socialno in medikopsihološko proučevanje osebnosti), pri izbiri ukrepa pa je treba upoštevati predvsem mladostnikovo osebnost.

Inštitut za kriminološka in kriminalistična raziskovanja — Beograd

V posebnem prispevku so prikazani nekateri pomembni podatki iz raziskave tega

inštituta v letih 1962—63 o uporabi zavodskih vzgojnih ukrepov v praksi posebej izbranih sodišč v vseh republikah, razen v Črni gori. Raziskavo so opravili sodelavci inštituta dr. Lj. Lazarević, O. Matić in V. Simović. Poročilo o tej raziskavi je bilo objavljeno tudi v Jugoslovanski reviji za kazensko pravo in kriminologijo (leto II, 1964, št. 2, str. 256 do 266) ter bralca napotujemo na to poročilo. Na tem mestu poudarjamo zlasti predlog, da bi bilo treba de lege ferenda morebiti določiti kot obvezen tudi medikopsihološki pregled mladostnika; glede socialne ankete pa je poudarjena nujnost, da je treba izboljšati kvaliteto dela skrbstvenih organov ob potrebnih organizacijskih ukrepih v mejah pristojnosti občinskih skupščin.

RAZPRAVA

V razpravi o tej prvi temi je sodelovalo izredno veliko udeležencev (po mojih zapisnikih 34), tako da brez avtentičnih tekstov ni mogoče prikazati njene vsebine tako natančno, kot bi bilo želeli. K takšni razgibanosti je gotovo prispevala tudi okoliščina, da je velik del delegatov imel že pred prihodom na posvetovanje na razpolago vse gradivo. Velika večina razpravljajočih je tudi podprla osnovne teze iz referata in koreferatov. Stališča, s katerimi so ali podprli te teze ali jih še dopolnili, so skupaj s tezami tudi vsebovana v končnih zaključkih, ki jih je pripravila posebna komisija, po pooblastilu udeležencev posvetovanja pa jih je dokončno redigiral izvršni odbor združenja po poprejšnjem konzultiranju referenta in koreferentov.

Na posvetovanju pa so prišla do izraza tudi stališča, ki iz načelnih razlogov nasprotujejo osnovnim konceptom o individualizaciji in proučevanju osebnosti kot njenem temeljnem instrumentu. Načelni pomisleki se po eni strani povezujejo z zahtevo po objektivizaciji kriterijev za individualizacijo, po drugi strani pa z avtonomnim položajem sodnika pri izbiri in odmeri kazenske sankcije in s stališčem, da od sodelovanja s strokovnjaki ni pričakovati nobenih koristi. Vprašanja, ki se tu zastavljajo, bi terjala seveda natančnejšo razčlenitev, ki bi bila mogoča le na podlagi natančnejše izdelanih stališč in argumentov zanje. Kar zadeva drugo stališče, ki izhaja iz odnosa med izvedencem in sodnikom v praksi organov kazenskega pravosodja, predvsem sodišč, seveda ni mogoče oporekati, da sedanje stanje ni zadovoljivo. Večina v razpravi sodelujočih, ki so se dotaknili tega vprašanja, je vendarle drugače ocenila položaj; rešitev dileme ne more biti v tem, da vzdržujemo sedanje stanje, ampak da poskr-

bimo za usposabljanje tako delavcev v pravosodju kot tudi strokovnjakov drugih področij za takšno sodelovanje. Posebno vprašanje načelnega pomena, ki se tiče praktičnega uvažanja individualizacije v pravosodje na znanstveni podlagi, je vprašanje, ali je to mogoče doseči že na podlagi veljajočega prava, ali pa je potrebna njegova temeljita reforma. Tudi tu smo slišali skrajno stališče, da sodobne individualizacije ni mogoče uvesti brez popolne preobrazbe kazenskega (predvsem procesnega) prava. Za realistično lahko sprejmemo stališče, ki je izraženo tudi v zaključkih, to je, da je delna reforma sicer potrebna, veljajoče pravo samo po sebi pa ni naletna ovira za uvedbo proučevanja storilčeve osebnosti v kazenski postopek; pri tem je treba posebej zagotoviti (tudi to je bilo poudarjeno v razpravi) varstvo temeljnih pravic in svoboščin prizadetega.

RESOLUCIJA

Cetrto posvetovanje Jugoslovanskega združenja za kazensko pravo in kriminologijo, 26. in 27. oktobra 1964 v Sarajevu, na podlagi referatov in razprave o temi »Spoznavanje osebnosti storilca kaznivega dejanja kot nujen pogoj za individualizacijo pri izrekanju in izvršitvi kazenske sankcije«

u g o t a v l j a :

1. Individualizacija pri izreku in izvršitvi kazenske sankcije je in ostane eno izmed temeljnih načel jugoslovanskega kazenskega prava in poglobljena zahteva sodobne kriminalne politike, ki temelji na načelih zakonitosti in socialističnega humanizma, in to zaradi varstva družbe ter resocializacije delinkventa.

2. Ker je spoznavanje osebnosti storilca kaznivega dejanja nujen pogoj za uresničenje načela individualizacije, posveča naša praksa v kazenskem sojenju in posebej v izvrševanju kazenskih sankcij precejšnjo pozornost temu, da se delinkventova osebnost osvetli. Pri tem pa bi vendarle mogli storiti še kaj več, da bi storilčevo osebnost čimbolj spoznali, predvideli njegovo ponašanje v prihodnje in določili primeren tretman pri izvrševanju kazenske sankcije.

3. Vsestransko proučevanje osebnosti na znanstveni podlagi in s sodelovanjem ustreznih strokovnjakov lahko mnogo pomaga pri naporih, da bi se načelo individualizacije kazenskih sankcij čimbolj in kvalitetno uresničilo v kazenskem sojenju in izvrševanju kazenskih sankcij.

4. Veljajoče jugoslovansko kazensko pravo in predpisi o izvrševanju kazenskih sank-

cij v glavnem omogočajo, da se načelo individualizacije izvaja v potrebnem obsegu v praksi sodišč in za izvrševanje kazenskih sankcij pristojnih organov.

Na podlagi teh splošnih ugotovitev posvetovanje

p r i p o r o č a :

1. Vsestransko proučitev osebnosti storilca kaznivega dejanja ob sodelovanju strokovnjakov — psihiatra, psihologa, socialnega delavca, pedagoga itd. — bi bilo treba izvesti, kadar je le mogoče, to je v primerih, ko se takšno proučevanje pokaže za potrebno in koristno glede na specifične okoliščine kaznivega dejanja in storilca, zlasti pa, če so storilci kaznivega dejanja mladoletniki, mlajši polnoletniki in povratniki.

2. V kazenskem postopku bi bilo treba začeti že med predhodnim postopkom proučevati osebnost storilca in njegovo življenjsko okolje; to naj bi bila pomoč sodniku pri izbiri najbolj ustrezne sankcije obdolžencu za njegovo prevzgojitev in za varstvo družbene skupnosti.

3. Proučevanje osebnosti storilca kaznivega dejanja mora z odločbo odrediti pristojni organ predhodnega postopka ob popolnem spoštovanju zakonitih pravic obdolženca in njegovega položaja kot subjekta kazenskega postopka. Kolikor se proučevanje izvaja v kakšnem zavodu in terja omejitve določenih pravic osebnosti, se lahko proučevanje odredi samo z odločbo pristojnega sodišča, zoper katero ima prizadeti pravico do pritožbe.

4. Ko se izvaja proučevanje osebnosti, je treba sestaviti poseben dosje osebnosti; ta mora vsebovati vse ugotovitve in predloge omenjenih strokovnjakov, uporabiti pa jih morajo organi, ki izrečejo in izvršujejo kazensko sankcijo. Podatki iz dosjeja se lahko uporabljajo samo za tiste namene, za katere je bilo proučevanje odrejeno. Uporabijo pa se lahko tudi za znanstvena raziskovanja ob popolnem spoštovanju osebnih skrivnosti obdolženca in njegove družine.

5. Proučevanje osebnosti storilca kaznivega dejanja bi morala praviloma izvajati ekipa, ki jo sestavljajo kvalificirani strokovnjaki; pri tem je treba izkoriščati obstoječe zavode za opazovanje in preiskovanje, na primer centre za socialno delo, zavode za preiskovanje delinkventove osebnosti in podobno. Obstoječe zavode je treba spopolniti s kvalificiranimi strokovnjaki in s potrebno opremo; prizadevati pa si je treba, da se odpro in opremijo novi centri, ki bi rabili izključno za ta namen.

6. Kadar je potrebno v kazenskem postopku psihiatrično izvedenstvo o obdolženčevi prištevnosti, se priporoča, da se prouče-

vanje razširi na vsestransko osvetlitev osebnosti tako, da se angažirajo tudi drugi strokovnjaki, kot je rečeno spredaj.

7. Tudi kadar ne bo potrebno vsestransko proučevanje delinkventne osebnosti ob sodelovanju strokovnjakov, bi bilo zelo koristno, da bi sodišča in drugi organi kazenskega pregona posvetili več skrbi temu, da se zberejo potrebni podatki in ugotove okoliščine, ki zadevajo obdolženčevu osebnost in okolje, v katerem živi; značaj in obseg teh podatkov pa bosta odvisna od narave in okoliščin konkretnega primera. Pri tem morajo sodišča in drugi organi ravnati posebno obzirno glede na osebno sfero obdolženca.

8. Potrebno je tudi poskrbeti za vsestransko kriminološko izobraževanje kadrov, ki delajo v organih kazenskega pravosodja in v drugih službah, ki sodelujejo s temi organi pri prevenciji in represiji kriminalitete. Prav tako je potrebno vnesti kriminološke discipline v učne načrte ustreznih fakultet in višjih šol.

9. Za uspešnejše uresničevanje načela individualizacije med izvrševanjem zaporne kazni je treba še naprej proučevati probleme v zvezi s kategorizacijo kazenskih poboljševalnih zavodov.

10. Ugotoviti je treba, katere bi bile najnujnejše spremembe in dopolnitve veljajoče kazenske zakonodaje, zlasti pa zakonika o kazenskem postopku, da bi tako opozorili vse organe kazenskega pregona na proučevanje osebnosti storilca kaznivega dejanja, določili njihove dolžnosti in temeljna pravila za praktično izvajanje proučevanja.

Dr. Peter Kobe

2. Uporaba kazenskopравnih določb o mlajših polnoletnih osebah v praksi naših sodišč

Referat o tej temi je podal dr. Ljubiša Lazarevič, znanstveni sodelavec inštituta za kriminološka in kriminalistična raziskovanja v Beogradu. V referatu z naslovom »Uporaba vzgojnih ukrepov za mlajše polnoletne osebe v praksi naših sodišč« je referent predvsem ugotovil:

Jugoslovanska sodišča so v štiriletnem razdobju, od uveljavitve sprememb kazenskega zakonika v letu 1960 do konca leta 1963, uporabljala vzgojne ukrepe proti mlajšim polnoletnim osebam v zelo omejenem številu. V tem času je bilo obsojenih 33 479 mlajših polnoletnih oseb, sodišča pa so izrekla vzgojne ukrepe samo proti 129 mlajšim polnoletnim osebam ali proti 0,39 % te kategorije storilcev kaznivih dejanj. 79-tim mlajšim polnoletnim osebam so sodišča izrekla vzgojni ukrep oddaje v vzgojni poboljševalni dom, 50-tim pa

so izrekla vzgojni ukrep strožjega nadzorstva skrbstvenega organa. Šele leta 1963 so sodišča izrekla več vzgojnih ukrepov strožjega nadzorstva skrbstvenega organa (27), kot pa oddaj v vzgojni poboljševalni dom (7). — V Sloveniji je bilo v tem času obsojenih 5178 mlajših polnoletnih storilcev, vzgojni ukrepi pa so bili v štiriletnem razdobju uporabljeni samo proti 23-tim mlajšim polnoletnikom.

Proti mlajšim polnoletnim storilcem, ki so bili pogojno obsojeni, je bilo zelo redko ob pogojni obsodbi izrečeno strožje nadzorstvo skrbstvenega organa. (Glede tega referent ni mogel postreči s točnimi številkami, ker jih naše statistike ne izkazujejo. Medtem smo ugotovili, da so sodišča v Sloveniji leta 1963 obsodila 883 mlajših polnoletnih oseb pogojno, strožje nadzorstvo skrbstvenega organa pa so izrekla le proti dvema osebama te kategorije storilcev kaznivih dejanj, op. B. S.)

Referent je skušal nanizati razloge za takšno izjemno uporabo določil kazenskega zakonika o mlajših polnoletnih osebah. Pri tem je predvsem poudaril, da gre za novost, ki si, kot vsaka novost v zakonodaji, le s težavo utira pot v prakso. V anketi, ki jo je opravil referent, je sicer 90 % javnih tožilcev in 88 % sodnikov pozitivno odgovorilo o upravičenosti uporabe vzgojnih ukrepov proti mlajšim polnoletnim storilcem. Po drugi strani pa je le 20 % anketiranih javnih tožilcev in 37 % anketiranih sodnikov pozitivno odgovorilo na vprašanje, ali so v praksi predlagali oziroma uporabili vzgojne ukrepe za mlajše polnoletne osebe. Gotovo je, da nam to neskladje odgovorov ob primerjanju s statističnimi podatki le še bolj potrjuje težavno uveljavljanje te novosti v praksi naših sodišč.

Zaradi slabega funkcioniranja služb, katerih naloga je izvrševati vzgojne ukrepe, sodniki tudi ne izrekajo vzgojnih ukrepov proti mlajšim polnoletnim storilcem kaznivih dejanj. To velja tako glede slabega funkcioniranja socialne službe, kot tudi glede pomanjkanja vzgojnih poboljševalnih domov in pomanjkljivega tretiranja njihovih gojencev.

Komplikacije in podaljšanje kazenskega postopka, ki jih povzročajo potrebna procesna dejanja v postopku zoper mlajše polnoletne osebe, so tudi razlog za ugotovljeno stanje. Saj je v takem postopku treba ugotoviti duševni razvoj mlajšega polnoletnega storilca, razen tega pa je treba s socialno anketo ugotoviti, ali obstajajo pogoji za tretman na prostosti, ali pa je treba odrediti institucionalni tretman takšne osebe.

Končno je treba tudi v zakonskih rešitvah iskati razlog za tako omejeno uporabo vzgojnih ukrepov pri mlajših polnoletnih osebah. Predvsem je zakonodajalec s svojo

zakonsko formulacijo usmeril prakso k izjemni uporabi določil za mlajše polnoletne storilce. Pa ne samo to, kajti tudi če sodišče ugotovi, da gre za mlajšega polnoletnika, ki je glede duševne razvitosti enak mladoletniku, daje zakonodajalec sodniku samo fakultativno pravico, da odloči, ali bo v konkretnem primeru uporabil vzgojne ukrepe, ali pa kazenske sankcije, ki so predvidene za polnoletne storilce. Pri tem se zastavlja vprašanje, kakšen pomen ima najprej ugotoviti, da je mlajši polnoletni storilec v duševnem pogledu enak mladoletniku, potem pa se morebiti odreči uporabi sankcij, ki so predvidene za mladoletnika, in se odločiti za enako sankcijo, kot če se pri mlajši polnoletni osebi ne bi ugotovila duševna nerazvitost. Zato se je referent zavzemal predvsem za to, da bi se izraz »izjemoma« v čl. 79 k KZ črtal. Razen tega pa bi bilo treba ta člen tudi tako spremeniti, da bi bil sodnik dolžan uporabiti vzgojne ukrepe, če bi ugotovil, da ustreza duševni razvoj mlajše polnoletne osebe duševnemu razvoju mladoletnika.

V zvezi s tem se je referent zavzemal tudi za širšo možnost individualizacije kazenskih sankcij, tako da bi imel sodnik za mlajše polnoletne storilce kaznivih dejanj na voljo širšo lestvico kazenskih sankcij, in sicer zlasti ukrepov, ki jih sodišča lahko izrečejo zoper mladoletnike.

Tako referent kot tudi diskusija sta poudarila osnovno vprašanje, ali in koliko je upravičeno obravnavati mlajše polnoletne storilce kaznivih dejanj enako kot mladoletnike.

Vzgojna ukrepa strožjega nadzorstva skrbstvenega organa in oddaje v vzgojni poplajševalni dom se smeta namreč izjemoma izreči mlajši polnoletni osebi, ki ob sojenju še nima 21 let in je njena duševna razvitost enaka razvitosti mladoletnika. Kako pa naj se ta enakost določi? Kakšna so merila za to enakost? Ali sploh obstajajo merila za takšno merjenje?

Ta vprašanja je na posvetovanju najbolj jasno postavila skupina psihologov iz Beograda, ki praktično delajo v centrih za socialno delo, v prehodnem mladinskem domu in v inštitutu za kriminološka in kriminalistična raziskovanja. V svojem diskusijskem prispevku so poudarili, da je stopnjo duševne razvitosti praktično izredno težko zanesljivo določiti in razen tega tudi ni zadosten indikator za predlog tretmana. Zlasti so poudarili, da za sedaj ne obstajajo neki določni kriteriji niti definicije posameznih aspektov zrelosti. Če govorimo o čustveni ali intelektualni zrelosti dvajsetletnika, lahko govorimo le o njegovih odstopih od povprečja za to starost. Ta rezultat pa ni mogoče enačiti in vzporejati

z intelektualno in čustveno zrelostjo mlajših ali starejših, kajti nezrel dvajsetletnik nikakor ni isto kot na primer zrel osemnajsetletnik. Iz tega torej izhaja, da se zrelost posameznih starostnih dob ne more izenačiti s stopnjo zrelosti drugih razvojnih dob. Zato tudi ni mogoča enotna lestvica zrelosti za vse starostne dobe. To njihovo mnenje se sklada tudi z mnenjem strokovne literature, ki poudarja, da je nemogoče odrediti stopnjo moralnega in duševnega razvoja, in sicer zaradi pomanjkanja psiholoških meril. Zato so predlagali, naj bi bil psiholog v kazenskem postopku zoper mlajše polnoletne osebe konzulent, ki bi dajal podatke o osebnosti storilca kaznivega dejanja. Podatki naj bi zajeli rezultate preizkušenj intelektualnih sposobnosti, njihovo interpretacijo in njihov odnos do ostalih osebnostnih lastnosti (zlasti do najpomembnejših okoliščin v čustvenem življenju), kot tudi interpretacijo socialnega ponašanja in posebej vseh okoliščin, ki se nanašajo na vzroke in naravo kaznivega dejanja v storilčevi osebnosti. Končno naj bi psiholog na podlagi psihološke interpretacije zbranih podatkov predlagal psihološki aspekt tretmana.

Ker danes ne obstajajo neki določni kriteriji niti ne definicije posameznih vidikov razvitosti — če pri tem izhajamo iz tega, da se s psihološkega vidika stopnja razvitosti lahko enači s stopnjami zrelosti — je ista skupina beograjskih psihologov predlagala, da bi bilo treba skupaj s sociologi, psihiatri in pravniki raziskati in določiti kriterije za ocenjevanje posameznih vidikov zrelosti (socialne, intelektualne in čustvene). Pri tem bi bilo treba izhajati iz definicij, ki bi jih skupaj določili. Razen tega bi bilo treba določiti primerno število natančno opredeljenih indikatorjev za posamezne vidike zrelosti. V vsakem konkretnem primeru bi vzporejali ponašanje posameznika in rezultate psiholoških preizkušenj z ugotovljenimi kriteriji zrelosti. Na podlagi tega bi potem lahko ocenjevali stopnjo zrelosti.

Druga vprašanja, o katerih se je še razpravljalo v okviru te teme posvetovanja, izhajajo iz resolucije. V resoluciji je bilo poudarjeno:

— da je v bodoče treba v okviru zakonskih pogojev in objektivnih možnosti v praksi sodišč bolj pogosto uporabljati predpise o mlajših polnoletnih storilcih kaznivih dejanj;

— da sedanje rešitve 2. odstavka 421. člena zakonika o kazenskem postopku ne zadovoljujejo prakso; zato bi se de lege ferenda morala omogočiti uporaba predpisa 439. čl. ZKP že v fazi uvedbe kazenskega postopka zoper mlajše polnoletne osebe;

— da je treba izvesti ustrezno specializacijo ne le pri sodnikih, ampak tudi pri or-

ganih kazenskega pregona (pri organih za notranje zadeve in pri javnih tožilstvih), kar predpostavlja dopolnilno izobrazbo oseb, ki obravnavajo to problematiko;

— da naj se organi, pristojni za ugotavljanje duševnega razvoja mlajših polnoletnih storilcev, vedno, ko obstajajo možnosti, posvetujejo z ustreznimi strokovnjaki;

— da je treba izgraditi in strokovno usposobiti službe, v katerih področje spada pomoč organom kazenskega pregona in sodišč pri spoznavanju osebnosti mlajših polnoletnih storilcev kaznivih dejanj in izvrševanje vzgojnega ukrepa strožjega nadzorstva skrbstvenega organa, kot tudi osebje v vzgojnih in vzgojno poplajševalnih domovih;

— da morajo mlajši polnoletni storilci kaznivih dejanj predstavljati posebno statistično kategorijo v statistiki kriminalitete;

— da mora kategorija mlajših polnoletnih storilcev kaznivih dejanj zaradi vsestranskega spoznavanja postati v naših družbenih razmerah predmet globljih kriminoloških raziskav.

Dve točki v predlogu resolucije sta povzročili precejšnjo diskusijo ob koncu posvetovanja. Komisija, ki je sestavljala resolucijo, je predlagala, naj bi se de lege ferenda sodnikova fakultativna pravica, da sme uporabiti vzgojni ukrep proti mlajši polnoletni osebi, spremenila v njegovo obveznost, če je zanesljivo ugotovljeno, da gre za osebo, katere duševna razvitost bolj ustreza duševni razvitosti mladoletnika. Tej stilizaciji so se zlasti odločno uprli tovariši z zagrebskega okrožnega tožilstva. Njihov predstavnik je namreč že v diskusiji poudaril, da so v Zagrebu dokaj

široko uporabljali vzgojne ukrepe proti mlajšim polnoletnim storilcem kaznivih dejanj, vendar se to ni obneslo. Po diskusiji je prišlo do glasovanja o tej pomembni točki resolucije, pri čemer so predlagatelji ostali v manjšini in je tako ta predlog moral izpasti iz resolucije.

Tudi predlog komisije za sklepe, da naj namreč sodijo mlajšim polnoletnim storilcem senati za mladoletnike ali posebni senati, pač po konkretnih možnostih vsakega sodišča, je naletel na odpor pri nekaterih udeležencih posvetovanja. Sodniki, ki vodijo takšne posebne senate v Beogradu in Zagrebu, so prepričevalno podprli predlog resolucije. Predlog je bil končno sprejet, vendar s pridržkom, da bo izvršni odbor Jugoslovanskega združenja za kazensko pravo in kriminologijo to točko resolucije dokončno formuliral.

S posvetovanja smo odhajali v prepričanju, da vlada med praktiki nekakšen odpor proti posebnemu obravnavanju mlajših polnoletnih storilcev kaznivih dejanj v kazenskem postopku, in sicer zato, ker to po eni strani terja večjo angažiranost zlasti sodišč, po drugi strani pa tudi zato, ker so strokovne službe, ki naj bi dajale sodiščem pomoč in ki naj bi tudi izvrševale vzgojne ukrepe, še dokaj pomanjkljive. K vsemu temu pa se še pridružujejo nezadovoljive zakonske rešitve in formulacije. Ob vsem tem pa se je v nas le utrdilo prepričanje, da bosta raziskovanje problematike mlajših polnoletnih storilcev in izgradnja strokovnih služb pomagala utirati pot naprednemu obravnavanju te kategorije storilcev kaznivih dejanj v praksi naših sodišč.

Dr. Bronislav Skaberne

IVth Conference of the Yugoslav Association for Criminal Law and Criminology

The conference took place in Sarajevo on October 26th and 27th 1964 and treated two problems:

1. The examination of offender's personality — an indispensable condition for individualisation of penal sanctions and treatment.

2. The situation of young adults in the Yugoslav criminal law. The principal speaker for the first theme, Prof. Peter Kobe, gave a survey of the development of the idea of individualisation in criminal law from the classic school to the modern trends after the Second World War and emphasized in it the necessity for the modern findings on offender's personality to be given their place in the administration of justice. A thorough knowledge of the offender's personality from the sociological, medical, psychological, and psycho-pathological view-points in order to state the criminogenesis, the prognosis, and the methods of treatment is necessary for the better protection of society and for the resocialisation of offenders. The modern penal systems are not in themselves any obstacle to the introduction of the so-called «criminological expertise» in practice. It would be necessary, however, to support this tendency by legislative reforms (as e. g. in France). The report deals also with different procedural questions, e. g. how to define criteria for the choice of the cases for criminological expertise; it puts forward especially the cautions necessary to avoid abuses during the criminal procedure when employing the opinion of an expert and carrying out his recommendations; it is important to protect the personal rights and legal interests of the persons involved, especially those of the offender and his family. At the end, the report refers to several special points that must be

taken into account during the execution of penal sanctions.

At the conference, different supplementary reports were presented: by K. Vodopivec — on the sociological aspect, by R. Turčin — on the psychiatric aspect, by M. Zvonarević — on the psychological aspect, by A. Sobotinčić — on the penological aspect. Two co-reports (by R. Knežić and by the Institute for Criminological Research) dealt with the problem of analysing the juvenile delinquent's personality. Several participants in the discussion supported the views expressed in the main report and co-reports, though some problems still remain unsolved. In the final conclusions, some view-points influenced by practical difficulties of organisation rather than theoretically clear and consistent were adopted.

The main report for the second theme was prepared by Ljubiša Lazarević. He called attention to the fact that new provisions concerning the young adult offenders and introduced in the Criminal Code in 1959 have made only slow progress in practice. He pointed out, as well, some inconsequences and deficiencies of the Code of Criminal Procedure. He proposed some indispensable practical measures and some changes in the Criminal Code. The discussion supported the view-points expressed in the main report as accepted in the final conclusions.

The participants in the Conference visited the reformatory at Zenica and the department for juveniles attached to it.

Materials from the Conference with summaries (in French and Russian) of the main reports have been published in the review of the Association «The Yugoslav Review for Criminal Law and Criminology» (Jugoslovenska revija za krivično pravo i kriminologiju), 1964, no. 2.